

- Lundmark, Lennart 2002: "Lappen är ombytlig, ostadig och obekvämt". Svenska statens samepolitik i rasismens tidevarv. (Norrbottensakademiens skriftserie 3.) Umeå.
- Máté, József 2003: A lapp növénynevek etimológiai rétegei. Unpublished dissertation for the degree of Ph.D. of linguistics. Debreceni Egyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszék.
- NE 3 = Nationalencyklopedin. Tredje bandet. 1990. Höganäs.
- Nielsen, Yngvar 1891: Lappernes fremrykning mod syd i Thronhjems stift og Hedemarkens amt. In: Det Norske Geografiske Selskabs årbog II/1890–1891. Kristiania. 18–52.
- Rydén, Mats 2003: Botaniska strövtåg. Svenska och engelska. (Acta Academiae Regiae Gustavi Dolphi 82.) Uppsala.
- SAOB = Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien. Lund. 1893–.
- Sköld, Tryggve 1961: Die Kriterien der urnordischen Lehnwörter im Lappischen. I. Uppsala.
- 2004: "Ömsesidig kolartro". In: The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact. Hrsg. J. Kusmenko. (Schriftenreihe Schriften zur Kulturwissenschaft. Band 55.) Hamburg. 35–39.
- Svanberg, Ingvar 1999: Hästslaktare och korgmakare. Resursutnyttjande och livsstil bland sockenlappar. (Skrifter utg. av Johan Nordlander-sällskapet 21.) Umeå.
- Sydow, Carl Otto von 1975: Efterskrift. In: Carl Linnæus Lapplands resa år 1732. Red. M. von Platen–C. O. von Sydow. Stockholm.
- UUB G2: 141 = Letter from Holmberger to Adam Afzelius, October 29, 1779.
- UUB Westin 611 = Per Holmberger's Curriculum vitae.
- Wiklund, K. B. 1892: Die nordischen Lehnwörter in den russisch-lappischen Dialekten. In: Suomalais-ugrilaisen seuran aikakauskirja 10. Helsingfors. 146–206.
- 1912: En nyfunnen skildring af lapparnas björnfest. In: Le Monde Oriental 6. Uppsala. 27–46.
- 1928: Huru länge har det funnits lappar i Jämtland och Härjedalen? In: Jämtländska studier. Festskrift till Erik Festin. Utg. G. Näsström. Östersund. 391–412.
- Zachrisson, Inger, 1985: Saami or Nordic? A Model for Ethnic Determination of Northern Swedish Archaeological Material from the Viking Period and Early Middle Ages. In: Archaeology and Environment 4. In honorem Evert Baudou. Umeå. 187–195.
- 1987: Samer i syd. In: Populär arkeologi 5: 1. Lärbro. 4–9.

A képzővé válás kora a mordvinban

MATICSÁK Sándor

A grammatikalizációs folyamat során egy adott lexéma státusa megváltozik, s önálló szóból valamilyen szuffixummá alakul át. A folyamat az adott nyelvi elem szemantikai erejének csökkenésével kezdődik. A deszemantizáció végső fázisában az adott szuffixum már teljesen kiüresedik, és semmiféle jelentéstani kapcsolatban nem áll az alapszavával, például a magyar *-ság/-ség* képzőben már nem érezzük az eredeti 'domb, erdős magaslat, erdő' jelentést, s ugyanígy nem találunk kapcsolatot a zürj. *ru* 'gőz, pára' (*šoniđ* 'meleg' > *šoniđru* 'melegség') és *tuj* 'út, ösvény, nyom' (*mort* 'ember' > *morttuj* 'képesség, adottság') esetében sem (megjegyzendő azonban, hogy a képzőagglutinációnak nem feltétele a teljes kiüresedés: a fi. *-tar/-tár* „női foglalkozás-képző” – ennek alapszava a *tytär* 'vkinek a lánya' – és a m. *-né* képző esetében világosan felismerhető a kiindulóponttal való kapcsolat). A folyamatot gyakran hang- és alaktani változások is kísérik: az adott lexéma önállóságának feladásával deformálódhat, megrövidülhet, illetőleg különféle kongruenciák (pl. palatoveláris illeszkedés) is hathatnak rá. A folyamat azonban nem csak „veszteségekkel” jár: a lexikai egység grammatikai elemmé válásával, az eredeti szemantikai hatóerő lecsökkenésével párhuzamosan megnő az új szuffixum absztrahációs ereje: a létrejövő új nyelvi elem kombinatív készsége felerősödik, s ragként, képzőként sokkal szabadabban kapcsolódhat más lexikai egységekhez, mint önálló szó korában (vö. Campbell 2001; Campbell–Janda 2001: 108–110; Hopper–Taugott 1993: 4–10, 38–50, 130–166).

Míndezekből következik, hogy a deszemantizációs folyamat előrehaladtával, a szuffixummá váló elem absztrakciós képességének erősödésével együtt jár az adott elem produktívitasának növekedése is. Dolgozatomban azt vizsgálom, lehet-e ezt az előfeltevést (az „idő/gyakoriság együtthatót”) nyelvi adatokkal is igazolni.

A lexikai egységekből létrejövő képzők kora nyelvenként s képzőnként eltérő. A m. *-ság/-ség* és *-hat/-het* képzők már az ómagyar korban is léteztek (a nyelvemlékekben illeszkedés nélküli alakok nem fordulnak elő); a *-né*

képzőnk a XVII–XVIII. században alakulhatott ki; a *-beli* és *-kora* a közelmúlt terméke; a *-féle*, *-szerű*, *-nemű* pedig napjainkban alakul képzővé. Régi agglutináció eredménye a finn *-tar/-tär*, mára azonban (bizonyos társadalmi folyamatok – elsősorban a feminizmus – nyelvi vetületének hatására) elveszítette produktivitását.

Sajnos, a kisebb finnugor nyelvek agglutinálódott vagy agglutinálódó képzőinek korát, produktívitasának változását mérni nagyon nehéz, hiszen e nyelvek általában nem rendelkeznek régi szövegekkel. Az utóbbi évtizedekben fellendült bibliafordító-mozgalom révén azonban viszonylag jól nyomon lehet követni a régebbi, XIX. századi és az újabb fordítások közti különbségeket: ezek az újabb bibliafordítások arról tanúskodnak, hogy az önálló szavak képzővé agglutinálódása élő folyamat (ehhez vö. Keresztes 2004: 76; Widmer 2004: 132). Dolgozatomban egy mordvin képzőt, az agglutináció útján létrejött *-či* szuffixumot vizsgálom ebből a szempontból: a Lukács evangélium 1889-es és 1996-os fordítását vetettem össze. Annak indoklásául, miért a *-či* képzőt választottam, röviden összefoglalom az agglutináció útján keletkezett mordvin képzők kérdéskörét.

A mordvin nyelvészek közel húsz elemet sorolnak az önálló szóból agglutináció útján létrejött képzők közé. E feltevések nagy része azonban nem állja meg a helyét, a képzővé válás kritériumainak (deszemantizáció, az eredeti jelentés elvesztése; az absztrakció foka; a képző szabad kapcsolódása különféle szemantikai csoportokba tartozó alapszavakhoz; az alapalak megléte/kiveszése; hang- és alaktani változások; produktívitas) a vizsgált elemek közül csak nagyon kevés felel meg. A nyelvtörténeti tévedéseket (*-kaz*, *-tor*) figyelmen kívül hagyva öt csoportba sorolhatjuk a vizsgált elemeket: ezek között vannak képzők, de ezek nem önálló szóból alakultak (*-in*, *-maz*); vannak utótagok, amelyek még nem indultak meg a deszemantizáció útján (*al* 'alsó; alsó rész', *alks* 'vminek az alsó része', *bije* 'nemzetség, törzs', *kirda* 'réteg, sor, íz' > multiplicativus, *lango* 'felület, felszín, vminek a felületén lévő hely', *mar'* 'alma; termés; bogyó', *nal* 'csoport, nyáj', *pulo* 'liget, erdőcske'); vannak utótagok, amelyekben megindult a deszemantizáció, de még csak a folyamat elején járnak (*pra* 'fej, vminek a felső része', *pe* 'vminek a vége'); vannak olyan elemek, már képzőknek tekinthetők, elvont viszonyok jelölésére képesek, ezeknek az alapszavával való kapcsolata még egyértelmű (*-ni* asszony-névképző, *pel'* 'fél, oldal; vmilyen cselekvésre szolgáló eszköz', *pel'ks* 'rész, darab'), s végül van egy olyan elem, amely már teljes mértékben képzőnek tekinthető (a deszemantizáció végbement, alapszavával való kapcsolata teljesen megszakadt, absztrakciós foka erős, produktívitas nagy), ez pedig a *-či* képző. (A kérdéskörrel bővebben Maticsák 2005.)

A *či* eredetileg egy 'nap (Tag, Sonne)' jelentésű lexéma volt, ezt a jelentését a mai napig őrzi; összetételek előtagjaként a 'nap mint égitest (*čihžaramo* 'napraforgó', *čivalgoma* 'napnyugta'), utótagjaként pedig a 'nap mint időegység' (*hed'lači* 'vasárnap', *trudoči* 'munkanap') jelentésben fordul elő. A *-či* nomenképzővé agglutinálódva ma az elvont főnevek egyik leggyakoribb képzője. Sirkka Saarinen vizsgálatai szerint a *-či* képzős főnevek alapszava leggyakrabban melléknév (*kaštanči* 'büszkeség' < *kaštan* 'büszke'), ezt követik a főnévi eredetű alapszavak (*ojači* 'barátság' < *oja* 'barát'). A többi szófaj lényegesen kisebb szerepet kap e képző alapszavaként: az alapszó ritkán lehet folyamatos melléknévi igenév (*er'aviksči* 'szükségesség' < *er'aviks* 'szükséges'), határozószó, módosítószó (*arasči* 'nincstelenség' < *aras* 'nem, nincs'), számnév (*vejkeksči* 'egység' < *vejke* 'egy'), névmás (*tonači* 'túlvilág' < *tona* 'az, amaz') A vizsgált képző sokszor kapcsolódhat a *-ks* szuffixumhoz is (*jalgaksči* 'barátság' < *jalga* 'barát'); Lazar szerint a *-ks* nomenképző, Bartens és Saarinen azonban ezt translativusi formának tartja. A *-či* termékeny képző, az ide tartozó szavak között számos orosz eredetű is adatható, s új szavak létrehozásában is aktív (Bartens 1999: 107; Lazar 1975: 207–211; Mészáros 1997: 237–239; Saarinen 2004: 334–339).

A korábbiakban említettem, a grammatikalizációs folyamatok vizsgálatában miért játszanak kiemelkedően fontos szerepet a bibliafordítások. A mordvin nyelvű régi írásos emlékek száma csekély. A XVII. sz. végi expedíciók során gyűjtött anyagokat nem számolva a legkorábbi emlékeik a XVIII. század második felében születtek: a Damaszkín-szótár (1785) és Pallas latin–mordvin szójegyzéke (1768) mellett főként egyházi szövegek és földrajzi leírások alkotják a nyelvemléktárat. Minőségi változást jelentett, amikor – Nyikolaj Ilminszkij tevékenysége, az anyanyelven való oktatás fontosságának előtérbe helyezése révén – mordvin fordítói hivatal jött létre 1876-ban, itt evangéliumokat és más egyházi szövegeket fordítottak erzára és moksára (bővebben: Fábrián 2003: 91–94).

Az Újszövetség első mordvin (erza és moksa) fordítása 1821 és 1827 között látott napvilágot. A következő fordítások a XIX. század végén–XX. század elején készültek, majd az oroszországi demokratizálódási folyamatok eredményeként a közelmúltban – finn és svéd tudósok részvételével, Helsinkiben és Stockholmban – több fordítás is megjelent. A különféle korokban keletkezett fordítások nyelvileg eltérő hatásokról tanúskodnak: a XIX–XX. sz. fordulóján készült alkotások jelentős orosz hatást mutatnak, míg a legrégibbi és a legújabb fordítások a mordvin nyelvű terminológia megalkotására, ill. megújítására fordítottak nagy figyelmet (részletesebben ld. Keresztes 2001).

A *-či* képző produktívitasának vizsgálatára kiválasztott erza nyelvű Lukács evangélium két fordításából (1889, 1996) kikerestem azokat a szavakat, amelyek *-či* képzőt tartalmaznak. A párhuzamos szöveghelyek összevetése után az adatokat három csoportba soroltam: a) azok az adatok, amelyek csak az 1889-es fordításban szerepelnek; b) mindkét fordításban szereplő szavak; c) csak az újabb fordításban előforduló adatok. A két fordításban összesen 185 adatot találtam, ezek közül az alábbiakban csak néhány – a jelenségeket, a fordítás különböző módozatait szemlélető – példát adok közre. (A példaanyag közlésénél megtartom a cirillbetűs írásmódot. A szócikkben először az 1889-es adatok állnak, ezt követi az 1996-os fordítás. Mindkét szöveghez magyar fordítást adtam – a mondatokat igyekeztem az érthetőség határain belül szó szerint fordítani, a lexikai és alaktani egyezőség/különbözőség bemutatása miatt –, majd megadom az evangélium vonatkozó magyar szövegét is, a Szent István Társulat fordításában. Az egyes idézetek nem idevágó részeit elhagytam, a központosítást pedig egységesítettem.)

A) A *-či* csak az 1889-es fordításban szerepel

инязоркчи (инязорчи) 'fejedelemség, birodalom, ország' (< *инязор* 'uralkodó, fejedelem, cár' < *ине* 'nagy', *азор* 'úr')

- (1) *Мейле амазысь кусьтисе Сонзэ покшъ пандо прясь, невтинзе Тензэ весе инязороксь читнень.* 'Utána a gonosz [nem szép] felvitte őt egy nagy hegy tetejére, megmutatott neki minden országot.' // *Идемевсесь ветисе Исусонь сэрей таркас ды сельгень прамс невтинзе тензэ мода лангонь весе мастортнень.* 'A gonosz [kísértő] felvitte Jézust egy magas helyre és egy pillanat alatt megmutatta neki a földfelszín minden országát.' // *Erre a sátán fölvezette egy magas hegyre, és egy szempillantás alatt megmutatta neki a földkerekség minden országát.* (Lk 4:5)
- (2) *Инязороксь чинь саймеде мейле сонъ мурдась мекевъ кудовъ...* 'A királyság megszerzése után visszatért haza...' // *Ялатеке инязорокс сонзэ пумызь, ды зярдо сон сась мекев...* 'Mégis fejedelenné (őt) tették meg, és amikor visszatért...' // *Мэгис megszerezte a királyságot és visszatért.* (Lk 19:15)
- (3) *Тонавтытсь, мезе эряви теймексь менелень инязороксь чись совамонь кисэ.* 'Tanító, mit kell tenni a mennyei birodalomba bejutásért?' // *Тонавтыця, мезе монень теемс пингде пингень эрямос совамга?* 'Tanító, mit [kell] nekem tennem az örök életre jutásért?' // *Местер, mit tegyek, hogy eljussak az örök életre?* (Lk 10:25)

кудочи 'birtok, gazdagság, vagyon' (< 'ház melléképületekkel') (< *кудо* 'ház')

- (4) *Эли чевте одюжасо оршазь ломанень? Чевте паро одюжасо оршазь ломатне эрить инязоронь кудо чисэ.* 'Vagy puha ruhába öltözött embert? A puha jó ruhába öltözött emberek élnek a cár birtokán.' // *Паряк тынь арсиде неемс мазый оршамосо оршазь ломань? Сеть, конат оршазь питнейстэ ды эрить сюнавсто, сеть инязоронь кудоват.* 'Talán gondolatok látni szép ruhába öltözött embert? Azok, akik drágán öltözöttek és gazdagon élnek, azok a cár háza szerintiék [= oda valók].' // *Финот руháба өлтөзött өмбөрт? Акик дрáга руháбан жáрнак эс а кényе-лөмнөк өлнөк, а кiráлыи палотáкбэн тáláлхатóк.* (Lk 7:25)

парочи 'jóság; érték; gazdagság, vagyon; javak' (< *паро* 'jó')

- (5) *Пекъ а паро ули тыненькъ сюнавтъ, тынь ужъ саинкъ паро чинкъ.* 'Nagyon nem lesz jó nektek, gazdagok, ti már megkaptátok a javaitokat.' // *Тыненк жо, сюнавтненень, зыян, эдь тыненк максозель пөдө пөс эсь уцясканк.* 'Nektek már, gazdagoknak, kár, hiszen nektek odaadták már [elejétől a végéig] a saját boldogságotokat.' // *De jaj, nektek, gazdagok, mert már megkaptátok vigaszotokat.* (Lk 6:24)

покиши 'nagyság; dicsőség' (< *покиш* 'nagy')

- (6) *Ки виздилгады деряй Моньдень, Монь валдонъ, седе Ломанень Тсөра-якъ виздилгады, кода сы Сонъ эсь покшъ чисэнзэ, Тетянзо покшъ чи маро да святойтъ Ангелтнень покшъ чистъ маро.* 'Aki ha szégyell Engem, az én szavamat, azt az Ember Fia is szégyelli, aki eljön a saját dicsőségével, az Atya dicsőségével és a szent angyalok dicsőségével.' // *Бути визделгады кияк монь эйтэ ды монь валтнэде, сень эйтэ визделгады Ломантнень Цөраськак, зярдо сон сы эсь иневалдонъ сияждомасо, эсь Тетянзо ды Пазонь армотнень иневалдосо.* 'Ha szégyell valaki engem és az én szavaimat, azt az Ember Fia is szégyelli, amikor ő eljön a maga dicsfényében ragyogva [nagy fénytől ezüstösen], maga, az Atya és az angyalok dicsőségében.' // *Aki ugyanis szégyell engem és tanításomat, azt az Emberfia is szégyellni fogja, amikor majd eljön a maga és az Atya, meg a szent angyalok dicsőségében.* (Lk 9:26)

- (7) *Весе дивастъ Пазон покшъ чинзэ неезь.* 'Mindenkinek csodálkozott az Isten nagyságát látva.' // *Весе ломантне абунгадокиность Пазонь истямо вийдентъ ды инелмадонтъ.* 'Minden ember meglepődött az Isten ilyen erejétől és nagyvá válásától [felnagyulásától].' // *Mindannyian igen elámultak az Isten nagyságán.* (Lk 9:43)

сыречи 'öregség' (< *сыре* 'öreg')

(8) *Вана тонть Елизавета раскетъ васня а шачлиль, ней кототсе ковъ, кода сыре чисэнзэ пекиясь.* 'Lám, a te Erzsébet rokonod korábban nem szült, most a hatodik hónapja, amikor öregségében teherbe esett.' // *Содак: тонъ патят, Элисавета, кадык сыреяк, ялатеке пекиясь цѣрасо. Весе ловсть сонзэ а чачницяк, ней сон уш котоце ков пеижкесэ.* 'Tudd, a te nénéd, E., noha öreg, mégis megfogant [méhében] egy fiúval. Mindenki tartotta őt meddőnek [nem szülőnek], most pedig már hatodik hónapja terhes.' // *Íme, rokonod, Erzsébet is fogant öregségében, s már a hatodik hónapban van, noha meddőnek mondták.* (Lk 1:36)

сэтьмечи 'béke, békesség; nyugalom' (< *сэтьме* 'csend; csendes, nyugodt')

(9) *Сонъ вачтась [!] эсь ломанензэ сэтьме чинзэ лангсь.* 'Ránézett a saját emberének jámborságára [nyugalomára].' // *Эдь Пазось велявтызе вановтонзо монъ лангс, асодавикс ды аневявикс урензэ лангс.* 'Az Isten fordította a tekintetét rám, tudatlan és észrevehetetlen szolgáljára.' // *Mert rátekintett szolgálója alázatosságára.* (Lk 1:48)

эрямочи 'élet' (< *эрямо* 'élet')

(10) *Идимадонокъ мейле таго, апакъ пельть нолдасамизь весе эрямо чинекъ перкъ* 'Megszabadításunk után megint, nem félve elbocsát minket egész életünkön át'. // *Сон олякстомты минек вардонок лепитямост эйтэ. Ней минъ карматано апак пеле сонзэ мелензэ тонавтомо.* 'Kiszabadítván minket az ellenség szorításából, most mi kezdjük félelem nélkül az ő kedvét teljesíteni.' // *Hogy az ellenség kezéből kiszabadítva, félelmet nem ismerve szolgáljunk neki.* (Lk 1:74)

B) A -či 1889-es és az 1996-os fordításban is szerepel

инязоркчи 'birodalom, ország' (< *инязор* 'uralkodó, fejedelem, cár')

(11) *Верблюдонэнь салмоксонъ варява лисьмексъ, сюнавъ ломанненъ Пазонъ инязороксъ чись совамодо шошдыне!* 'A tevének a tű lyukán kijönni a gazdag embernek Isten országába bemenésénél könnyebb.' // *Верблюдонтень салмуks нилькскса ютамс седе шождыне, кода сюнав ломанентень максомс прянзо Пазонъ инязоркчинтъ алов.* 'A tevének a tű fokán átmenni könnyebb, mint a gazdag embernek adni magát Isten országa alá.' // *Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni az Isten országába.* (Lk 18:25)

ламочи 'sokaság, vminek a sok volta' (< *ламо* 'sok')

(12) *Сюнавтнэ путть Пазнэнь казнеть, ламо чидестъ, а те дова авась араздензэ пумынзе весе, месне тензэ эрямсъ ульнесь.* 'A gazdagok

raktak Istennek ajándékot a sokjukból, de ez az özvegyasszony a semmijéből rakott mindent [odaadta mindenét], ami neki élni volt.' // *Эдь весе сынъ каясть ламочидест, доваць вана каясь арасьчидензэ ды максызе весентъ, мейсэ тензэ эрямалъ.* 'Hiszen mindenki odadobott a sokjából, ám az özvegyasszony a szükségéből [semmijéből] dobott, és odaadott mindent, amiből neki élnie kellett.' // *Mert a többiek feleslegükből adták az adományt, ő azonban mind odaadta, ami szegénységétől telt: egész megélhetését.* (Lk 21:4)

сюнавчи 'gazdagság, bőség, vminek a gazdag volta' (< *сюнав* 'gazdag')

(13) *Истя тынь аволь виде сюнавъ чисэ а кемматъ ульядо деряй, ки тынкъ кемдядызь виде сюнавъ чисэнть?* 'Ha a nem igaz vagyonban nem voltatok hüek, rátok ki bízna valódi gazdagságot?' // *Ды бутти эзитъ ульне кемевикс а виде сюнавчисэ, сестэ алкуксонъ сюнавчинтъкак кияк а макссы тонеть.* 'És ha nem voltál megbízható a nem igaz vagyonban, akkor valódi gazdagságot senki nem ad neked.' // *Ha tehát a hamis mamont nem kezeltétek hüen, ki bízza rátok az igazit?* (Lk 16:11)

тейтерькчи 'lányság, hajadon állapot' (*тейтерь* < 'lánya vkinek')

(14) *Сесэ-жо ульнесь Анна пророчица Асиронъ буень Фануилэнь тейтерь. Сонъ вельть сыре ульнесь, тейтерксь чидензэ мейле мирде экинэ сисемъ иеть ансякъ эрясь.* 'Volt ott egy Anna prófétanő, az Áser nemzetségbeli Fánuel lánya. Ő nagyon öreg volt, leánysága után hét évig élt a férjével.' // *Тосо те шкане ульнесь Анна пазмарицясь, Пенуилэнь тейтерезэ Ассирэнь буестэ. Сон нек сырель. Анна тейтерькчисэ лиссь мирденень ды эрясь сисем иеть мирдензэ марто.* 'Ebben az időben volt egy Anna prófétanő, Fánuel lánya az Áser nemzetségből. Ő nagyon öreg volt. Anna leányságában férjhez ment, és hét évig élt a férjével.' // *Volt egy Áser törzséből való, Anna nevű prófétasszony, Fánuel lánya, aki már igen öreg volt. Hét évig élt férjével leánysága után.* (Lk 2:36)

C) A -či csak az 1996-os fordításban szerepel

авидечи 'vminek a nem igaz volta' (< a tagadószó, *виде* 'igaz, egyenes')

(15) *Тень кувалтъ Сынъ тыненкъ судияксъ улишь.* 'Abban a tekintetben ők a ti bírálóitokká lesznek.' // *Натой сынъ сынсь кемекстыть тынк авидечинк!* 'Így ők maguk megerősítik a ti őszintétlenségeteket.' // *Ezért ők lesznek bírálóitok.* (Lk 11:19)

азоркчи 'hatalom' (< *азор* 'gazda, tulajdonos, úr')

(16) *Иусуь мерсь тенсть: Монъгакъ а ёвтанъ тенкъ, кинь кармавтово тенъ теянъ.* 'Jézus mondta nekik: Én sem mondom nektek, kinek a parancsára ezt teszem.' // *Ды сестэ монгакъ а ёвтанъ тенкъ, кодамо азоркчисэ мон теянъ неть тевтнень, мерсь Исус.* 'És akkor én sem mondom nektek, milyen hatalommal teszem ezeket a dolgokat, mondta Jézus.' // *Жезус erre így felelt nekik: Akkor én sem mondom meg nektek, hogy milyen hatalom birtokában teszem ezeket.* (Lk 20:8)

(17) *Сонъ эсь мельсэнзэ, вийсэнзэ мери деряй амазытнень лисьме, сынъ лисить.* 'Ő a saját gondolatával, erejével ha mondaná a gonoszoknak kimenni, ők kimennek.' // *Сон аванькс оймеялтнэньгак кармавты эсь азоркчисэнзэ, вийсэнзэ, ды сынъ лисить ломаньстэнтъ.* 'Ő a tisztátalan lelkeknek is parancsol a maga hatalmával, erejével, és azok kimennek az emberekből.' // *Akkora hatalma és ereje van, hogy még a tisztátalan lelkeknek is tud parancsolni, úgyszólván kimennek a megszállottakból.* (Lk 4:36)

(18) *Виевтнень покиъ таркастость каинзе; сэтметнень покиъ таркасть кустинзе.* 'Az erőseket a nagy helyről ledobta, a szelideket a nagy helyre felemelte.' // *Правтнни прявтнэнь азоркчинь таркастость, ды верев кепеди асодавикстнэнь ды анеявикстнэнь.* 'Letaszítja a vezetőket a hatalom helyéről, és felemeli az ismeretleneket és észrevehetetleneket.' // *Letaszította trónjukról a hatalmasokat, az alázatosakat pedig fölemelte.* (Lk 1:52)

арасьчи 'nincstelenség, szükség, hiány' (< *арась* 'nincs')

(19) *Азэ седе куроку ошоньт ультсаянь кувалть, пролутка юткова пурнакъ ништейть, ормань колавть, чамордытсаять, сокортъ, да весе вету мезэ.* 'Rajta, gyorsan a város utcájára, a sikátorokból gyűjtsd össze a nincstelenekeket, halálos betegeket, sántákat, vakokat, s mindet hozd ide.' // *Азэ седе курокусто, ютак весе ошонь куржотнень ды юткакитнень кувалт ды ветить теи арасьчисэ эрицятнень, кедтеметнень-пильгевтеметнень, сокортнэнь ды кичкере пильгетнень.* 'Rajta, gyorsabban, menj a város tereire és utcáira, és vezesd ide a nincstelenségben élőket, a kéz és láb nélkülieket, vakokat és kacska-lábúakat.' // *Fogd magad, és eredj ki a város tereire és utcáira, és hívd ide a szegényeket, bénákat, vakokat és sántákat.* (Lk 14:21)

Lásd még a 30. számú példát.

валдочи 'fényesség, világosság' (< *валдо* 'fény; fényes, világos') és **олячи** 'szabadság' (< *оля* 'szabadság')

(20) *Пазонь Духсо Монь эйсэнь, сонъ Монь кочксимемь ништейнень паро кулянь ёвтлигсяксь седейсэ сэредитсятнень пичкавтлитсяксь, кучимемь полонсь понгозтнень мекевь нолдамонь ёвтлеме, сокортнэнь сельместъ панжосо, ламо пиштевтитсятнень олясь нолдамо.* 'Az Isten lelkével bennem, ő engem kiválasztott a szegényeknek a jó hírt hirdetni, a szívvel betegeskedők gyógyítójának, küldött engem a rabságba taszítottaknak a hazabocsátást hirdetni, a vakok szemét kinyitni, sok kisémmizettnek szabadságot hozni.' // *Азоронь Оймеялтось моньсэнъ, эдь сон вадимим-кочкимим монь. Сон кучимим монь яволявтомо кажовтнень кенярксов куля, пачтямо пекстатнень – олячиде, сокортнэнь – валдочиде; лепитятнень оляс нолдамо.* 'Az Úr lelke bennem, hiszen ő felkent-kiválasztott engem. Elküldött engem osztogatni a szerencsétleneknek az örömhírt, közölni a bebörtönzöttekkel a szabadságot, a vakokkal a világosságot, szabadon bocsátani az elnyomottakat.' // *Аз Úр lelke van rajtam, azért kent fel engem, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek. Elküldött, hogy hirdessem a foglyoknak a szabadulást, a vakoknak a látást, hogy szabadon bocsássam az elnyomottakat.* (Lk 4:18)

вачочи 'éhség' (< *вачо* 'éhes')

(21) *Кода сонъ ютавтызе весе ули парозо, се масторсонть сась вачо ие, сонъ кармасть пиштевтеме.* 'Amikor elköltötte minden vagyonát, az országban jött éhínség [éhes-év], ő kezdett nélkülözni.' // *Ды зярдо сон весе ули-паронть ютавтызе, сась се масторонть поки вачочи, ды цёраськак кармасть пек пиштеме.* 'És amikor minden vagyonát elköltötte, jött az országra nagy éhezés, a fiú nagyon kezdett nélkülözni.' // *Amikor már mindenét elpazarolta, az országban nagy éhínség támadt, s nélkülözni kezdett.* (Lk 15:14)

(22) *Илиянь пингстэ, кода колмо иеть да кото ковть менельстэ пиземе эзь ульнекъ, кода сестэ масторь лангсонть весе вачомкиность, се шкане Израильсэ ламо доватъ ульнестъ.* 'Illés korában, amikor három évig és hat hónapig a mennyből eső nem esett [nem volt], akkor a földön mindenki éhezett, ez idő tájt Izraelben sok özvegy volt.' // *Илиянь шкатнестэ, зярдо колмо пель марто иеть арасель пиземе, ды весе масторсонть ульнесь поки, така вачочи, Израильсэ ульнестъ ламо доват.* 'Illés idejében, amikor három és fél évig nem volt eső, és az egész földön volt nagy, súlyos éhínség, Izraelben sok özvegy

élt.' // Sok özvegy élt Izraelben Illés idejében, amikor az ég három évre és hat hónapra bezárult, úgyhogy nagy éhínség támadt az egész földön. (Lk 4:25)

Lásd még a 31. számú példát.

видечи 'becsületesség, egyenesség' (< *виде* 'igaz, őszinte, egyenes')

(23) *Ёвтась истяжо ёвксъ эсь прясъ праведнойксъ ловнытсятнэнень да лия ломанень сялдытсятнэнень.* 'Mondott egy történetet a magukat szentéletűeknek gondolóknak és más embereket elítélőknek.' // *Исус ёвт-несь истямо валвелявкс сетнненень, конат ловсть эсь прясъ видечисэ эрицякс ды конат лия ломантнень мезекскак эзь путне.* 'Jézus mondott olyan példabeszédet azoknak, akik gondolták magukat becsületben élőknek, és akik más embereket semmibe sem vettek.' // *Аз елбизакодотакнак, akik meg voltak róla győződve, hogy igazak, s a többieket megvetették, ezt a példabeszédet mondta.* (Lk 18:9)

(24) *Тынь ломань икеле прянкъ паро ломаньксъ тейнитядо; Пазъ содасынзе кодать тынкъ седеенкъ.* 'Ti az ember előtt magatokat jó embernek teszitek, [de] az Isten tudja, milyen a ti szívetek.' // *Тынь содато-тадо, кода ломантнень икеле ливтемс видечис эсь прянк, ансяк Пазось содасынзе тынк седейтнень.* 'Tudjátok, amint az emberek előtt mutatjátok magatokat igaznak [teszitek igazságosságba magatokat], csak az Isten ismeri a ti szíveteket.' // *Ti igaznak mondjátok magatokat az emberek előtt, az Isten azonban belelát szívetekbe.* (Lk 16:15)

(25) *Тынь кементсе часть макстадо метасто, рутасто да эрва мень пуре эмежде, а Пазонь вечкеманть, Пазонь судсть вакска кадносынкъ.* 'Tizedrészt adtok a mentából, a rutából és minden kerti veteményből, de az Isten szeretetét, Isten ítéletét elhagytátok.' // *Тынь пандтадо Пазонтнень кеменце пелькс натой питнёк ды рута тикшестэ ды пирень лия эмежстэяк. Ансяк тынь стувтынк вечкемс Пазонтъ ды эрямс видечисэ!* 'Adtok az Istennek tizedrészt a mentából és a rutafüvből, és a kert más veteményeiből. De elfelejtetek szeretni az Istent és (elfelejtetek) élni becsületben.' // *Tizedet adtok a mentából, rutából és az összes kerti veteményből, de semmibe veszitek az igazságot és az Isten szeretetét.* (Lk 11:42)

(26) *Видьстэ кортань тенкъ: конатъ-конатъ месэ аштитсятнень ютксо куломодость икеле Пазонь инязорокс чизэ нейсызь.* 'Bizony [egyenesen] mondom nektek: némelyek az itt állók közül a haláluk előtt Isten országát meglátják.' // *Видечи ёвтаи тенк: конат-конат месэ*

аштицятнень эйстэ а культъ, зярс а несызь Пазонь инязоркчинь самонтъ. 'Igazat mondom nektek: némelyek az itt állók közül nem halnak meg, amíg nem látták az Isten országának eljövételét.' // *Игазан мондом неktek, hogy azok közül, akik itt állnak, némelyek nem halnak meg, míg meg nem látják az Isten országát.* (Lk 9:27)

иневаньксчи 'szentség' (< *иневанькс* 'szent' < *ине* 'nagy', *ванькс* 'tisza')

(27) *Менельсэ тетянокъ! Тонтъ леметь валдомозо. Тонтъ Инязорокс чить сазо.* 'Miatyánk a mennyben. A te neved világosodjon meg. A te országod jöjjön el.' // *Тетяй, панэжовозо тонъ лементъ иневаньксчизэ. Сазо тонъ инязоркчись.* 'Atya, táruljon ki nevednek a szentsége. Jöjjön el a te birodalmad.' // *Атыánk! Szenteltessek meg a neved. Jöjjön el az országod.* (Lk 11:2)

кудо-чи 'birtok, gazdagság, vagyon' (< *кудо* 'ház')

(28) *Тетяй, туикъ монень мезе тень саты дольнай. Тетязо явизе тенсть весе ули парозо.* 'Apám, hozd nekem, ami a nekem járó [elegendő] rész. Az apja szétosztotta köztük minden vagyonát.' // *Тетяй, максык монень кудонь-чинь пельксэм. Тетясь явизе кавтост юткова кудонь-чинь ули-паронтъ.* 'Apám, add nekem a vagyonrészem. Az apa kettéosztotta köztük a birtok javait.' // *Апám, add ki nekem az örökség rám eső részét! Erre szétosztotta köztük vagyonát.* (Lk 15:12)

летькечи 'nedvesség, nyirkosság' (*летьке* 'nedves, nedvesség')

(29) *Кона-кона прась кевъ лангсъ, лисъть, да леткевтеме коськсть.* 'Egyesek leestek a köre, kikeltek és nedvesség nélkül kiszáradtak.' // *Лиятне прась кевев модас, курохсто лисъть ды курохсто коськсть-как: эзь сато летькечись.* 'Mások leestek a köves földre, gyorsan kikeltek és gyorsan el is száradtak: nem volt elég nedvesség.' // *Мас szemек köves talajra hullottak. Kikeltek, de aztán elszáradtak, mert nem kaptak elég nedvességet.* (Lk 8:6)

парочи 'jóság; érték; gazdagság, vagyon; javak' (< *паро* 'jó')

(30) *Вачонтнень пародо пеиттинзе, сюнавтнень истякъ панинзе.* 'Az éheseket jóval töltötte el, a gazdagokat (csak) úgy elűzte.' // *Сон пеитти парочисэ арасьчисэ эрицятнень; сюнавтнень пани чавонь кедть.* 'Megtölti javakkal a nincstelenségben élőket, a gazdagokat elűzi üres kézzel.' // *Аз éhezőket javakkal töltötte el, de a gazdagokat üres kézzel küldte el.* (Lk 1:53)

пейксечи 'vminek a tele jellege; jóllakottság' (< *пейксе* 'tele, teli')

(31) *А паро тыненькькакъ ней пейкедезьтъ, мейше тынь вачомдадо.* 'Nem jó nektek sem, most jóllakottak, később éhezni fogtok.' // *Зьян тыненк, мечи пейксечисэ эрицятненень, эдь тынь кармададо эрямо вачочисэ.* 'Jaj nektek, ma jóllakottságban élöknek, hiszen ti fogtok élni éhségben.' // *Jaj nektek, akik most jóllaktok, mert éhezni fogtok!* (Lk 6:25)

питнейчи 'dicsőség, dicsőítés; jutalom' (< *питней* 'drága, értékes')

(32) *Вечкинъдерятадо ансякъ тынсинкъ вечкитсятненъ, мезень кись сестэ шнамстадо?* 'Ha csak a titeket szeretőket szeretitek, miért akkor a dicsőítésetek?' // *Бути тынь вечксынк ансяк сетненъ, конат вечктядызь тынк, сестэ мейсэ тынк питнейчись?* 'Ha ti csak azokat szeretitek, akik szeretnek titeket, ezért miben [van] nektek a dicsőítés?' // *Mert ha csak azokat szeretitek, akik benneteket is szeretnek, milyen hálat várhattok érte?* (Lk 6:32)

превейчи 'okosság, bölcsesség' (< *превей* 'okos, bölcs')

(33) *Тень кувальтъ Пазонъ Премудростезэ истя мерьсь...* 'Emiatt Isten nagy bölcsessége így mondta...' // *Секскак Пазонъ Превейчись корты...* 'Azért Isten bölcsessége mondja...' // *Azért mondja az Isten bölcsessége...* (Lk 11:49)

(34) *Сонъ масторонъ ве пестэ сакшнось Соломононь превензэ кулсономо.* 'A föld egyik végétől jött Salamon bölcsességét meghallgatni.' // *Эдь сон сась мастор маштомасто кунсолосо Соломононь превейчинтъ.* 'Jött a föld végétől meghallgatni Salamon bölcsességét.' // *Mert eljött a föld széléről, hogy meghallgassa Salamon bölcsességét.* (Lk 11:31)

салавачи 'titok, rejtély' (< *салава* 'titkos')

(35) *Мезеякъ истя кекшезь а эри коната-бу аволь муевтъ; арась истяжсо кодамоякъ салава тевь, коната-бу аволь содавь.* 'Semmi olyan elbújva nem él, amit ne lehetne megtalálni, nincs semmi olyan titkos dolog, ami ne tudódna ki.' // *Арась истямо салавачи, конась аволь лисе лангс, ды арась истямо сёнома, конась а теевель содавискэкс.* 'Nincs olyan titok, ami ne jönne a felszínre, és nincs olyan titok, ami ne válna ismertté.' // *Nincs semmi elrejtve, ami nyilvánosságra ne kerülne, s titok, ami ki ne tudódna.* (Lk 12:2)

содамочи 'tudás, ismeret' (< *содамо* 'tudás, ismeret')

(36) *Тынь закононъ содамонъ панжумантъ саинкъ...* 'A törvények tudásának a kulcsát elvettétek...' // *Тынь салынк содамочис панжомантъ...* 'Ti elloptátok a tudáshoz [való] kulcsot...' // *Elvettétek a tudás kulcsát...* (Lk 11:52)

стакачи 'nehézség, súlyosság' (< *стака* 'nehéz, súlyos')

(37) *Тынь Монъ апаро шкастонъ Монъ маро ульниде.* 'Ti az én rossz időmben velem voltatok.' // *Ансяк тынь цидярдьиде мартон ютамо весе монъ стакачитненъ пачк.* 'Csak ti bírtátok ki velem haladni minden nehézségemen keresztül.' // *Ti kitartottatok velem megpróbáltatásaimban.* (Lk 22:28)

сэтьмечи 'béke, békesség; nyugalom' (< *сэтьме* 'csend; csendes, nyugodt')

(38) *Тынь арситядо Монъ сынъ масторъ лангсэ масторонъ оймавтомо? Мерянь тенкъ – аволь сексэ – явишемензэ Монъ сынъ.* 'Gondoljátok, én jöttem a földre a földet megbékéltetni? Mondom nektek, nem azért, megosztani jöttem.' // *Тынь, паряк, арсеядо, мон сынъ сэтьмечинъ кандомо мода лангс? Арась! Аволь сэтьмечи – явома.* 'Ti, talán, gondoljátok, jöttem békességet hozni a földre? Nem! Nem békességet, megosztást.' // *Azt hiszitek, azért jöttem, hogy békét hozzak a földre? Nem azt, hanem – mondom nektek – meghasonlást.* (Lk 12:51)

сюнавчи 'gazdagság, bőség, vminek a gazdag volta' (< *сюнав* 'gazdag')

(39) *Вана кодамо стака сюнавнень Пазонъ инязороксэ чись совамсэ.* 'Lám, milyen nehéz a gazdagnak Isten országába bejutni.' // *Кодамо стака сюнавчинъ кирдицятненень максомс прянтъ Пазонъ инязоркчинтъ алов!* 'Milyen nehéz a gazdagságot bírónak adni magát Isten országa alá.' // *Milyen nehéz bejutni a gazdagnak az Isten országába!* (Lk 18:24)

(40) *Лия ломанень ули паросо видеть эзде ульнекъ деряй, ки тенкъ макссазо тынсинкъ ули паронкъ?* 'Ha más ember vagyónával igazak nem voltatok, ki[tek] adja nektek a vagyonotokat?' // *Ды бути эзитъ уле кемевикс лиянь сюнавчисэ, сестэ эсетентькак кияк а макссы тонеть.* 'És ha nem voltál megbízható más vagyónával, akkor a sajátodat senki nem adja neked.' // *És ha a máséban nem voltatok hűek, ki adja oda nektek a tiéteket?* (Lk 16:12)

(41) *Истя эри, коната эсь кисэнзэ сюналгали, аволь Пазонъ кисэ.* 'Így él, akik magáért gazdagszik, nem Istenért.' // *Истя эрси эрвантъ марто, кие ансяк эстензэ таиты сюнавчитъ ды конась теке марто Пазонть сельме икеле а ули сюнавкс.* 'Így szokott lenni mindenkivel, akik csak magának halmoz fel gazdagságot és aki ezáltal Isten szeme előtt nem lesz gazdaggá.' // *Így jár az, aki vagyont halmoz fel magának ahelyett, hogy az Istenben gazdagodnék.* (Lk 12:21)

тоначи 'túlvilág' (< тона 'az, amaz')

(42) Сюнавсь адсо пиштеветемстэ кепединзе сельмензэ веревь да васолдо неuze Авраамонь, неuze сонзэ кедь лангсто Лазэреньгакь. 'A gazdag [ember] a pokolban nélkülözvén felemelte a szemét és messziről látta Ábrahámot, s látta az ő kezében Lázárt is.' // *Тоначисэ, косо пиштсь сюнавось, варишась сон верев ды неuze васолдо Аврахам покишнянь, кона элесэнзэ кирдсь Лазарень.* 'A túlvilágon, ahol nélkülözött a gazdag [ember], felnézett és látta messziről Ábrahám ösatyát, aki ölében tartotta Lázárt.' // *Amikor a pokolban kínjai közt feltekintett, meglátta messziről Ábrahámot és kebelén Lázárt.* (Lk 16:23)

(43) Пеледе сетнеде, конататненень маштомадонкь мейле каявдадо амадится толсь. 'Azoktól féljete, akik által a megsemmisítés után vettettek a ki nem hunyó tűzbe.' // *Пеледе седе, конань ули виезэ рунгонь маштомскак ды тоначинь толс ёртомскак.* 'Attól féljete, akiknek van ereje a testet megsemmisíteni és a túlvilág tűzébe dobni.' // *Attól féljete, akinek, miután megölt, ahhoz is van hatalma, hogy a kárhozatba taszítson benneteket.* (Lk 12:5)

чевтеседейчи 'irgalom, irgalmasság; kegyelem [szó szerint: lágy szívűség]' (< чевте 'lágy, puha', седей 'szív')

(44) Монь кучозянь Пазонь паро шкань самодо ёвтлеме. 'Vagyok küldve az Úr jó idejének eljövételét hirdetni.' // *[Сон кучимим монь] ... Азоронь чевтеседейчинь шкань самодонть ёвтамо.* '[Ő küldött engem] ... az Úr kegyelme idejének eljövetelelét mondani.' // *[Elküldött, hogy] ... hirdessem az Úr kegyelmének esztendejét.* (Lk 4:19)

чоподачи 'sötétség' (< чопода 'sötét, sötétség')

(45) Весе рунготъ улинъ деряй валдо, а улинъ деряй эснэнзэ ве таркаякь чопуда... 'Ha az egész tested világos lenne, és nem lenne benne egy hely sem sötét...' // *Ды вана улиндеряй тонь рунгось пештязь валдосо ды а улиндеряй тоньсэть кодамояк чоподачи...* 'És ha a te tested világossággal lenne megtöltve és ha nem lenne benned semmiféle sötétség...' // *Ha tested csupa világosság és nincs benne semmi sötétség...* (Lk 11:36)

шумбрачи 'egészség' (< шумбра 'egészséges')

(46) Сонь сынстъ приминзе да менелень Инязороксь чиде кортась тенсть. Сэредитсятненень, конань мелестъ ульнесь виеммексь, сетненень пичкавтынзе. 'Fogadta őket és a mennyei Birodalomról beszélt nekik. A betegeket, akik szerettek volna [kedvük volt] erősebbé válni,

azokat meggyógyította.' // *Исус седейшкава вастынзе сынст, кортнесь мартост Пазонь инязорксчиденть ды шумбралгавтынзе сетненень, конат вешсть шумбрачи.* 'Jézus szívesen fogadta őket, beszélgetett velük Isten országáról és meggyógyította azokat, akik egészségért könyörögtek.' // *Szívesen fogadta őket, és beszélt nekik az Isten országáról, akik pedig gyógyulást kerestek, azokat meggyógyította.* (Lk 9:11)

эрявиксчи 'vminek a szükséges volta' (< эрявикс 'kellő, szükséges, fontos')

(47) Сестэ жо ёвтась тенсть ёвксь кода эрва шкасто атакь мелявть озномсь эряви. 'Akkor mondott nekik példabeszédet, hogy minden időben szüntelenül imádkozni kell.' // *Исус невтизе тонавтницятненень туртов свал озноманть ды кемезь учоманть эрявиксчист.* 'Jézus megmutatta a tanítványoknak az állandó imádkozásnak és bízva várakozásnak a szükségességét.' // *Egyszer arról mondott nekik példabeszédet, hogy szüntelen kell imádkozni, és nem szabad belefáradni.* (Lk 18:1)

ялгаксчи 'barátság' (< jalga 'barát')

(48) Мерянь тенкь, стязь а максы деряй тензэ ялгань кисэ... 'Mondom nektek, felkelve nem adna neki, mert barátja...' // *Кортан тенк: бути сон натой ялгаксчинь кисэ а сти ды а максы киш...* 'Mondom nektek: ha ő még a barátságért sem kel fel és nem ad kenyeret...' // *Mondom nektek: Ha azért, mert barátja, nem kel fel, hogy adjon neki...* (Lk 11:8)

(49) Сонь нежетевь маро содавли да ярсы мартость. 'Ő a bűnösökkel megismerkedik és eszik velük.' // *Те ломанесь теи ялгаксчи ды ярскияк нежетевтненень марто.* 'Ez az ember barátságot tesz, és eszik is a bűnösökkel.' // *Ez bűnösökkel áll szóba, sőt eszik is velük.* (Lk 15:2)

*

A párhuzamos szöveghelyek vizsgálata során az alábbi következtetésekre juthatunk:

- a) Az 1889-es fordításban szereplő -*či* képzős szavakat tartalmazó szövegek egy része az újabb fordításban képző nélküli. Ilyenkor többféle megoldással találkozunk:
- az 1996-os evangéliumban a párhuzamos szöveghelyen más szó (de szinonima) szerepel, pl. *инязороксчи* 'birodalom, ország' ~ *мастор* 'föld, ország' (1); *парочи* 'jószág' ~ *уцяска* 'boldogság' (5); *покишчи* 'nagyság' ~ *иневалдо* 'dicsőség, fényesség' (6), *виш* 'erő' (7);
  - az újabb fordításban képző nélküli szóalak szerepel hasonló fogalmi körben: *сыречи* 'öregség' ~ *сыре* 'öreg' (8);

- az újabb fordításban a képző (és rag) nélküli (alap)alak szerepel, de ennek a jelentése más: *инязороксчи* 'birodalom, ország' ~ *инязор* 'fejedelem' (2), *кудочи* 'birtok' ~ *кудо* 'ház' (4);
  - a fordítások teljesen más szerkezetűek: (9) és (10) példa.
- b) Az 1889-es és az 1996-os fordításban egyaránt *-či* képzőt tartalmazó szavak (*инязорксчи* 'birodalom, ország', *ламочи* 'sokaság', *сюнавчи* 'gazdagság', *тейтерьксчи* 'lányság') produktivitása kapcsán egy megjegyzést kell tennem: a korpusz leggyakrabban előforduló eleme az *инязорксчи*, ez a régi fordításban összesen 47-szer fordul elő (ebből 41-szer képzős az új verzióban is), tehát úgy tűnik, a képző agglutinációja e szóban már a XIX. század végére végbement.
- c) A *-či* képzőt csak az új fordításban tartalmazó szavak vizsgálata során a következő alcsoportokat különíthetjük el:
- ugyanaz a szó, régen képző nélkül, ma képzővel: *летке* ~ *летькечи* 'nedvesség' (29); *паро* 'jó' ~ *парочи* 'gazdagság; javak' (30); *прев* 'ész, értelem' ~ *превейчи* 'okosság, bölcsesség' (34); *содамо* ~ *содамочи* 'tudás' (36); *чопода* 'sötét' ~ *чоподачи* 'sötétség' (45); *ялга* 'barát' ~ *ялгаксчи* 'barátság' (48);
  - régen egy szó, ma körülírás: *ништёй* 'szegény, koldus' ~ *арасьчисэ эриця* 'nincstelenségben élő' (19); *пейкедезь* 'jóllakott' ~ *пейксечисэ эриця* 'jóllakottságban élő' (31); *сюнав* 'gazdag' ~ *сюнавчинь кирдиця* 'a gazdagságot fenntartó' (39);
  - régen ige, ma képzős főnév: *вачомкиномс* 'éhezik' ~ *вачочи* 'éhség' (22); *оймавтомс* 'békéltet' (> *оймавтомо* Inf-Nom.) ~ *сэтьмечи* 'béke' (38); *сюналгадомс* 'meggazdagszik' ~ *сюнавчи* 'gazdagság' (41); *эряви* 'kell' ~ *эрявиксчи* 'szükségesség, vminek a szükséges volta' (47);
  - régen határozószó, ma képzős főnév: *видьстэ кортань* 'egyenesen (meg)mondom' ~ *видечи ёвтан* 'igazat/igazságot mondok' (26);
  - a két fordításban különböző lexémák (de alapvetően szinonimák) szerepelnek: *ад* 'pokol' ~ *тоначи* 'túlvilág' (42); *апаро шка* 'rossz idő(szak)' ~ *стакачи* 'nehézség' (37); *мель* 'gondolat' ~ *азорксчи* 'hatalom' (17); *парошка* 'jó idő(szak)' ~ *чевтеседейчинь шка* 'kegyelem ideje' (44); *поки тарка* 'nagy hely' ~ *азорксчинь тарка* 'a hatalom helye' (18); *праведнойкс ловнытсья* 'szentéletűnek gondoló' ~ *видечисэ эриця* 'becsületben élő' (23); *премудрость* ~ *превейчи* 'okosság, bölcsesség' (33); *ули-паро* 'vagyon' ~ *сюнавчи* 'gazdagság' (40);
  - teljesen más szerkezetű a két fordítás: (15), (20), (24), (25), (27), (35), (43), (46), (49).

Végezetül álljon itt az összegző statisztika: a két fordítás teljes szövegében előforduló *-či* képzős alakok megoszlása a fentebb bemutatott csoportosítás szerint a következő képet mutatja:

- a) 1889 +*či*, 1996 –*či*: *инязороксчи* (6), *покшчи* (4), *сыречи* (2), *кудочи*, *парочи*, *сэтьмечи*, *эрямочи* (1-1);
- b) 1889 +*či*, 1996 +*či*: *инязорксчи* (41), *сюнавчи* (6), *ламочи*, *тейтерксчи* (1-1);
- b) 1889 –*чи*, 1996 +*чи*: *азорксчи* (12), *видечи* (12), *сюнавчи* (7), *арасьчи* (5), *тоначи* (4), *вачочи*, *кудо-чи*, *питнейчи*, *превейчи*, *чоподачи* (3-3), *салавачи*, *ялгаксчи* (2-2), *авидечи*, *валдочи*, *иневаньксчи*, *летькечи*, *олячи*, *парочи*, *пешксечи*, *содамочи*, *стакачи*, *сэтьмечи*, *чевтеседейчи*, *шумбрачи*, *эрявиксчи* (1-1).

Összességében: az 1889-es fordításban 10 szó, 65 előfordulással, az 1996-os fordításban 28 szó, 121 előfordulással szerepel. Mindezek az adatok tehát igazolni látszanak azt az előfeltevést, miszerint a képzővé válás során a szemantikai kiüresedéssel párhuzamosan zajló absztrakció az adott képző produktivitásának megnövekedéséhez vezet.

Irodalom

- Bartens, Raija 1999: Mordvalaiskielten rakenne ja kehitys. MSFOu 232. Helsinki.
- Campbell, Lyle 2001: What's wrong with grammaticalization? In: Language Sciences 23/2–3: 113–161.
- Campbell, Lyle–Janda, Richard 2001: Introduction: conceptions of grammaticalization and their problems. In: Language Sciences 23/2–3: 93–112.
- Fábián Orsolya 2003: A mordvin bibliafordítás terminológiájáról. In: FUD 10: 91–102.
- Hopper, Paul J.–Traugott, Elisabeth Closs 1993: Grammaticalization. Cambridge University Press, Cambridge.
- Keresztes László 2001: Nyelvújítási törekvések az új mordvin bibliafordításokban. In: Mikola emlékkönyv. Néprajz és nyelvtudomány 41: 129–132.
- Keresztes László 2004: Nyelvújítási törekvések és módszerek a Márk evangélium új vogul fordításában. In: FUD 11: 73–86.
- Lazar, Oscar 1975: The Formation of Abstract Nouns in the Uralic Languages. Acta Universitatis Upsalensis 10. Uppsala.
- Maticsák Sándor 2005: Az agglutinációval keletkezett mordvin képzőkről. In: Nyelvtudományi Közlemények 102. (s. a.)

- Mészáros Edit 1997: Az erza-mordvin *-či* képzős absztrakt főnevek. In: Néprajz és nyelvtudomány 38: 229–241.
- Saarinen, Sirkka 2004: Mordvalainen abstraktisubstantiivien johdin. In: Permiel, finnek, magyarok. Írások Szűj Enikő 60. születésnapjára. Szerk. Csepregi Márta–Várady Eszter. Urálistikái tanulmányok 14: 334–341.
- Widmer Anna 2004: Az új suriskári osztják bibliafordításról. In: FUD 11: 127–140.

Biblia Téka CD-ROM, Arcanum, Budapest. – Biblia. Ószövetségi és újszövetségi szentírás. Szent István Társulat. Budapest, 1979.

Луканъ коряс евангелия ды апостолтнень тевест. Библиянь ютавтомань институтось. Стокгольма–Хельсинки, 1996.

Святое Евангеліе Господа нашего Ісуса Христа отъ Луки. На Эрзянскомъ наречіи Мордовскаго языка. Изданіе Православнаго Миссіонерскаго Общества. Казань, 1889.

*

The Age of Suffixation in the Mordvin Language

In my paper I examine the productivity of the suffix *-či*, which was formed by agglutination from an individual word. It is very difficult to measure the age and productivity of suffixes agglutinated in the smaller Finno-Ugric languages, since these languages usually do not have archaic texts. However, we can trace the differences between the earlier and more recent translations quite easily owing to the movement of Bible translations becoming stronger in these decades. To examine the productivity of the suffix *-či*, I compared the Erzya translations of the gospel according to Luke in 1889 and 1996. After examining the parallel texts I found that there are ten words with 65 occurrences in the translation of 1889, while there are 28 words in 121 occurrences in the translation of 1996. All this seems to support the presupposition that the abstraction happening at the same time with the desemantization leads to a higher productivity of the given suffix.

The elements appearing most often in the version of 1889 in the place of the suffix *-či*, which is used in the present-day translation, are the following: a) the word which has a suffix in the modern translation is without a suffix: *летке* ~ *летькечи* 'moisture'; b) one word before, now a paraphrase: *ниитѣй* 'poor' ~ *арасьчисэ эриця* 'living in poverty'; c) a verb before, a suffixed noun today: *вачомкиномс* 'starve' ~ *вачочи* 'starvation'; d) synonyms: *ад* 'hell' ~ *тоначи* 'the other-world'.

SÁNDOR MATICSÁK

Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtben és a lappban I. (Attributív szerkezetek)

Dennica PENEVA

0. Bevezetés

Az egyeztetés, kongruencia (fr. *accord*, ang. *concord*, *agreement*, ném. *Kongruenz*, finn *kongruenssi*) általános nyelvtipológiai jelenség, amely a világ nyelveinek 75%-ban megtalálható (Karlsson 1994: 149). Az egyeztetés a mondat két tagja között fennálló szerkezeti vagy legalábbis értelmi összefüggést mindkét tagon megjelöli, mégpedig azonos vagy rokon jelentésű morfémákkal. A beszéd folyamán így megteremtett alaki egyöntetűség, illetve összhang felhívja a hallgató figyelmét az említett összefüggésre, s ezáltal megkönnyíti a mondat szerkezet áttekintését, a mondat megértését (Rácz 1991). Az egyeztetéses szerkezetben megkülönböztetünk irányító és egyeztetett tagot. Az alaki (morfológiai) egyeztetésen kívül az értelmi egyeztetést (*constructio ad intellectum*) is már régóta figyelembe veszik. Ilyenkor az egyeztetett tag az irányított tagnak nem az alakjához, hanem a jelentéséhez igazodik. A tulajdonképpeni értelmi egyeztetés elsősorban a számbeliséget érinti, s ez pedig alaki inkongruenciának számít. Az alaki egyeztetés hagyományos szabály, míg az értelmi egyeztetés bizonyos esetekben a gondolkodás és a nyelv fejlődésének új mozzanatait adhatja vissza.

Az uráli nyelvekben a minőségjelző és a jelzett szó között nem volt egyeztetés, így a jelző jelöletlenül jelent meg a jelzett szó előtt, s az uralkodó vélemények szerint ez ősi sajátosság. E tekintetben csak a balti finn nyelvek képeznek kivételt, amelyekben kifejlődött a jelző és a jelzett szó teljes egyeztetése számban és esetben. Számos kutató foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy vajon miért és hogyan jött létre a kongruencia a finnben és a legközelebbi rokon nyelvekben. Teljes egyeztetés alakult ki a finnben, részleges az észtben és a lappban, míg ritkábban a mordvinban és a jurákban (Hajdú 1981: 167).